

I S S N 1 3 9 2 - 7 3 7 X

Archivum Lithuanicum 19

KLAIPĖDOS UNIVERSITETAS
LIETUVIŲ KALBOS INSTITUTAS
LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS
ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT CHICAGO
VILNIAUS UNIVERSITETAS
VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS

ARCHIVUM *Lithuanicum* 19

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS
VILNIUS 2017

Redaktorių kolegija / Editorial Board:

PROF. HABIL. DR. *Giedrius Subačius* (filologija / philology),
(vyriausiasis redaktorius / editor),

UNIVERSITY OF ILLINOIS AT CHICAGO,
LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS, VILNIUS

DR. *Birutė Triškaitė* (filologija / philology),
(vyriausiojo redaktoriaus pavaduotoja / associate editor),

LIETUVIŲ KALBOS INSTITUTAS, VILNIUS

HABIL. DR. *Ona Aleknavičienė* (filologija / philology),
LIETUVIŲ KALBOS INSTITUTAS, VILNIUS

PROF. HABIL. DR. *Roma Bončkutė* (filologija / philology),
KLAIPĖDOS UNIVERSITETAS

PROF. DR. *Pietro U. Dini* (kalbotyra / linguistics),
UNIVERSITÀ DI PISA

PROF. HABIL. DR. *Jolanta Gelumbeckaitė* (kalbotyra / linguistics),
JOHANN WOLFGANG GOETHE-UNIVERSITÄT FRANKFURT AM MAIN

DR. *Reda Griškaitė* (istorija / history),
LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS, VILNIUS

DOC. DR. *Birutė Kabašinskaitė* (filologija / philology),
VILNIAUS UNIVERSITETAS

PROF. HABIL. DR. *Bronius Maskuliūnas* (filologija / philology),
ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS

DOC. DR. *Jurgis Pakerys* (filologija / philology),
VILNIAUS UNIVERSITETAS

PROF. HABIL. DR. *Rūta Petrauskaitė* (filologija / philology),
VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS, KAUNAS

HABIL. DR. *Christiane Schiller* (kalbotyra / linguistics),
HUMBOLDT-UNIVERSITÄT ZU BERLIN

PROF. DR. *William R. Schmalstieg* (kalbotyra / linguistics),
PENNSYLVANIA STATE UNIVERSITY, UNIVERSITY COLLEGE

HABIL. DR. *Darius Staliūnas* (istorija / history),
LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS, VILNIUS

DR. *Mindaugas Šinkūnas* (kalbotyra / linguistics),
LIETUVIŲ KALBOS INSTITUTAS, VILNIUS

DR. *Aurelija Tamošiūnaitė* (filologija / philology),
JOHANNES GUTENBERG-UNIVERSITÄT MAINZ

DR. *Jurgita Venckienė* (filologija / philology),
LIETUVIŲ KALBOS INSTITUTAS, VILNIUS

Turinys (Contents)

Straipsniai (Articles)

Jurgita Venckienė

Lietuviški XIX a. pabaigos ir XX a. pradžios antkapių užrašai: santykis su bendrine kalba ○ 9

Jurgis Pakerys

Mažvydas ir Augustinas: *imk(it) ir skaityk(it)* ○ 39

Mindaugas Šinkūnas

Senųjų Biblijos vertimų lyginamųjų tyrimų automatizavimas ○ 57

Birutė Kabašinskaitė

Rašmuo <y> antrajame *Knygos nobažnystės* leidime ○ 99

Anna Helene Feulner

John Wilkins' *Essay* (1668) und die 'Londoner Bibel' ○ 113

Giedrius Subačius

Simono Daukanto *Didžiojo lenkų–lietuvių kalbų žodyno* rašymo laikas: 1852–1856, 1857–1858 m. ○ 137

Jurgita Venckienė

Juozapo Arnulfo Giedraičio *Naujas Įstatymas* (1816): santykis su *Evangelijų* leidimais XIX a. ○ 149

Olga Mastianica-Stankevič

Mečislovo Davainio-Silvestraičio dienoraštis: lietuvių inteligento saviraiškos Vilniuje liudininkas (1904–1912) ○ 171

Publikacijos (Publications)

Liucija Citavičiūtė

Iš Goethe's ir Schillerio archyvo Weimare: Abraamo Jakobo Penzelio, Johanno Wolfgango von Goethe's ir Martyno Liudviko Rėzos laišakai dėl lietuvių dainų rinkinio *Dainos oder Litthauische Volkslieder* (1825) ○ 197

Liucija Citavičiūtė

Iš Goethe's ir Schillerio archyvo Weimare: dvi Johanno Wolfgango von Goethe's recenzijos apie lietuvių dainų rinkinį *Dainos oder Litthauische Volkslieder* (1825) ○ 243

Jolanta Gelumbeckaitė

Abraomo Kulviečio ir Stanislovo Rapolionio biogramos XVI Magdeburgo centurijoje ○ 265

Domininkas Burba

Rankraštinis lenkų–lietuvių kalbų žodynelis Eustachijaus Tiškevičiaus dokumentų rinkinyje Vroclave ○ 281

Darius Staliūnas

1886 m. Zacharijaus Liackio traktatas apie lietuvių kalbą ○ 293

Recenzijos (Reviews)

Arūnas Sverdiolas

Recenzuojama: Dainora Pociūtė, *Nematomos tikrovės šviesa. Reformacijos Lietuvoje asmenybės ir idėjos*, 2017 o 317

Vytautas Rinkevičius

Recenzuojama: Pietro U. Dini, „*ins undeudsche gebracht*“. *Sprachgebrauch und Übersetzungsverfahren im altpreußischen Kleinen Katechismus*, 2014 o 325

Felix Thies

Review of: Virginija Vasiliauskienė, Kristina Rutkovska (eds.), Konstantinas Sirvydas, *Punktai sakymų nuo Advento iki Gavėnios* = Konstanty Szyrwid, *Punkty Kazań od Adwentu do Postu*, Kritinis leidimas / Wydanie krytyczne, 2015; Virginija Vasiliauskienė, Kristina Rutkovska (eds.), Konstantinas Sirvydas, *Punktai sakymų Gavėniai* = Konstanty Szyrwid, *Punkty Kazań na Wielki Post*, Kritinis leidimas / Wydanie krytyczne, 2015; Virginija Vasiliauskienė, Kristina Rutkovska, *Konstantino Sirvydo Punktai sakymų* = *Punkty Kazań Konstantego Szyrwida*, Teksto rengimo principai, rodyklės, šaltiniai / Zasady edycji, indeksy, źródła, 2016 o 333

Robert Frost

Review of: Gina Kavaliūnaitė (ed.), *Samuelio Boguslavo Chylinskio Biblija 3. Chylinskio Biblijos istorijos šaltiniai*, 2015 o 339

Roma Bončkutė

Recenzuojama: Domas Kaunas, *Kristijono Donelaičio atminties paveldas*, Studija, 2016 o 349

Veronika Girininkaitė

Recenzuojama: Olga Mastianica, *Bajorija lietuvių tautiniame projekte (XIX a. pabaiga–XX a. pradžia)*, Monografija, 2016 o 363

Regina Venckutė

Recenzuojama: Birutė Vanagienė, *Šiaurės vakarų žemaičių žodynas. Ylakių, Lenkimų, Mosėdžio, Skuodo, Šačių apylinkių šnektos*, 2014–2015 o 371

Diskusijos, apžvalgos, pastabos (Discussions, Surveys, Notes)

Veronika Girininkaitė

Laikraštis *Litwa* prenumeratoriaus akimis o 381

Vilma Zubaitienė

Mokslinė konferencija „Reformacija ir senoji Lietuvos raštija“ o 387

Ona Daukšienė

In memoriam: Eglė Patiejūnienė (1964–2017) o 393

Roma Bončkutė

In memoriam: Vytautas Vanagas (1930–2017) o 399

Jolanta Gelumbeckaitė

Goethe-Universität Frankfurt am Main

Abraomo Kulviečio ir Stanislovo Rapolionio biogramos XVI Magdeburgo centurijoje

1. MATAS FLACIJUS ILYRAS IR MAGDEBURGO CENTURIJOS. Hercogo Augusto biblioteka Wolfenbüttelyje (vok. *Herzog August Bibliothek Wolfenbüttel*, toliau – HAB) garsėja ne tik didžiausia XVI ir XVII a. vokiškai kalbančiuose kraštuose išspausdintų knygų kolekcija, bet ir gausiais šių amžių rankraščių rinkiniais. Braunschweigo-Lüneburgo hercogas Henrikas Julijus (vok. *Heinrich Julius*, 1564–1613) 1597 m. į savo biblioteką įtraukė liuteronų teologo ir protestantiškosios Bažnyčios istoriografijos pradininko Mato Flacijaus Ilyro (lot. *Matthias Flacius Illyricus*, lotynizuota kroatiškoje Istrijos pusiasalio dalyje gimusio Matija'o Vlačičo vardo forma, 1520–1575) rankraštinį ir spausdintą palikimą – nuo Škotijos iki Konstantinopolio surinktus rankraščius bei spaudinius, kuriuos Flacijus sukaupė savo rengiamai Bažnyčios istorijai¹. 1556 m. Bazelyje, Johanno Oporino spaustuvėje, Flacijus išleido ikireformacinės pontifikatą kritikuojančios literatūros rinkinį *Catalogus testium veritatis, qui ante nostram aetatem reclamarunt Papae*², kuriame pateikė Bažnyčios istorijos rašymo koncepciją. 1559 m. Oporino spaustuvėje pasirodė pirmieji trys šimtmečiais, t. y. centurijomis, suskirstytos istorijos tomai bendru pavadinimu *Ecclesiastica Historia, integram Ecclesiae Christi ideam [...] secundum singulas Centurias [...] complectens [...] congesta: Per aliquot studiosos & pios uiros in urbe Magdeburgica*³. Antras ir trečias konvoliuto tomas įvardyti paprastai: *Secunda Centuria Historiae ecclesiasticae*⁴ ir *Tertia Centuria Historiae ecclesiasticae*⁵. 1574 m. buvo išleista XIII centurija: *Decimatertia Centuria ecclesiasticae Historiae*⁶. Visos centurijos išspausdintos vienoje spaustuvėje, nors patį Fla-

1 Flacijaus sukauptos knygos ir rankraščiai buvo tuo metu viena gausiausių privačių bibliotekų (Milde 1971, 104–110).

2 Skaitmeninė Hercogo Augusto bibliotekoje (HAB) saugomo pirmojo leidimo kopija; PURL: <http://diglib.hab.de/drucke/alv-v-598/start.htm>.

3 Skaitmeninė HAB kopija; PURL: <http://diglib.hab.de/drucke/alv-v-358-2f-1b/start.htm>.

4 Skaitmeninė HAB kopija; PURL: <http://diglib.hab.de/drucke/alv-v-358-2f-2b/start.htm>.

5 Skaitmeninė HAB kopija; PURL: <http://diglib.hab.de/drucke/alv-v-358-2f-3b/start.htm>.

6 Visų centurijų skaitmeninės kopijos prieinamos *Monumenta Germaniae Historica* puslapyje adresu: <http://www.mgh-bibliothek.de/digilib/centuriae.htm> (žiūrėta 2017-10-25).

cijų likimas blaškė po įvairius miestus: baigęs mokyklą Venecijoje studijavo Bazelyje, Tübingene ir Wittenberge, kur vėliau ir dėstė hebrajų kalbą; nusivylęs Philippo Melanchthono mokymu 1549 m. pavasarį persikėlė į Magdeburgą; 1557-ųjų rudenį tapo Jenos universiteto Naujojo Testamento profesoriumi; dėl konfesinių konfliktų 1561 m. pabaigoje profesūrą prarado ir pasitraukė į Regensburgą, kur bergždžiai mėgino įsteigti liuteronų mokslavysrių akademiją; Saksonijos kurfiurstui Augustui 1566 m. išleidus įsakymą Flacijų suimti, šis pabėgo į Strašburgą, vėliau į Antverpeną; 1573 m. oficialiai apkaltintas manicheizmo erezija paskutinį prieglobstį rado Frankfurto prie Maino magdaliečių (vad. baltųjų moterų) vienuolyne⁷. Nepaisant sunkių aplinkybių, Flacijus išliko savo didžiojo sumanymo *spiritus rector*, istorijai rašyti subūres daugybę intelektualų, dar vadinamų *centuriatoriais*.

2. CENTURIATORIUS JOHANNAS WIGANDAS. Pagrindinis Flacijaus bendradarbis ir svarbiausias centuriatorius buvo Johannas Wigandas (1523–1587), organizavęs dokumentų rinkimo ir istorijos rašymo darbus po to, kai Flacijus 1557 m. paliko Magdeburgą. Pasirodžius XIII centurijai leidybos darbai sustojo. Mat tarpininkaujant Braunschweigo-Lüneburgo hercogui Julijui (1528–1589)⁸ Wigandas gavo kvietimą į Prūsiją. Gimęs Mansfelde, nuo 1538 m. pavasario iki 1545 m. rudens Wigandas su trejų metų pertrauka (1541–1544 dirbo mokytoju Nūrnberge) studijavo Wittenberge; po studijų grįžęs į Mansfeldą tapo grafystės superintendentu; 1553 m. perėmė Magdeburgo superintendentūrą, čia įsitraukė į *Magdeburgo centurijų* rengimo darbą; 1560 m. pakviestas profesoriumi į Jenos universitetą, iš kurio dėl nesutarimų su naujai įsteigta miesto konsistorija po metų buvo atleistas; 1562 m. tapo Wismaro superintendentu, ten drauge su kitais parengė VII–XIII centurias; 1568 m. grįžo į Jeną; buvo nusistatęs prieš Wittenbergo christologiją, dėl to turėjo persikelti į Braunschweigą, iš kur tenyškščio superintendente Martino Chemnitzo rūpesčiu buvo pakviestas į Karaliaučių kaip *professor primarius theologiae*; 1575 m. gegužės 2 d. Wigandas tapo Pamedės vyskupu; po christologinių ginčų su tuometiniu Sembos vyskupu Tilemanu Heshusijumi šiam palikus postą 1577 m. gegužę Wigandas tapo ir Sembos vyskupu⁹. Prūsijoje Wigandas tęsė darbą prie centurijų ir rašė Bažnyčios istorijos apmatius nuo XIV a. iki savo laikų. 1587 m. spalio 21 d. Wigandas mirė Pamedės vyskupų rezidencijoje Liebemühlėje (dabar Miłomłynas Lenkijoje).

⁷ Flacijaus biografija pagal: *Controversia et Confessio Digital*, URL: <http://www.controversia-et-confessio.de/cc-digital/personen/register/eintraege/flacius-matthias.html> (žiūrėta 2017-10-25).

⁸ Jis buvo pirmasis Wolfenbüttelio bibliotekos steigėjas, 1568 m. su gausia knygų kolekcija įsikūręs Wolfenbüttelyje. 1575 m. Julijus paveldėjo nemažą savo įmotės Sofijos (1522–1575), Žygimanto Senojo ir Bonos Sforcos dukters, knygų kolekciją. Daugiau

apie Wolfenbüttelio biblioteką žr. Gelumbeckaitė 2000, 75–98 (šio straipsnio p. 80 palikau apmaudžią klaidą: Frydričas Ulrichas buvo ne Augusto Jaunesniojo brolis, o tik iš tradicijos broliu vadintas tolimas giminaitis).

⁹ Wigando biografija pagal: *Controversia et Confessio Digital*, URL: <http://www.controversia-et-confessio.de/cc-digital/personen/register/eintraege/wigand-johannes.html> (žiūrėta 2017-10-25).

XVII a. pirmoje pusėje visą Wigando rankraštinių palikimą ir jo knygų kolekciją savo bibliotekai įsigijo Braunschweigo-Lüneburgo-Wolfenbüttelio hercogas Augustas Jau-nesnysis (1579–1666), kuris iki 1649 m. pats katalogavo knygas vadinamajame *Knygų rato kataloge* (vok. *Herzog August Bücherradkatalog*), manuskriptus įvardydamas kaip *Cod(ex) Guelf(erbytanus) Aug(usteus)*. Svarbiausi rankraščiai yra kodeksai su taip ir neišspausdintais XIV–XVI centurijų tekstais, centurijų rengimo dokumentais ir istori-jos šaltinių konspektais, kurių dauguma užrašyti paties Wigando: Cod. Guelf. 6.5 Aug. 2° (*Centuria XVI historiae ecclesiasticae per centuriatores Magdeburgenses collecta*), Cod. Guelf. 11.6 Aug. 2° (*Nomina et vitae doctorum, episcoporum, monachorum, abbatissarum et Teutonici ordinis magistrorum, qui vixerunt in centuria XIII*), Cod. Guelf. 11.11 Aug. 2° (*Historia ecclesiastica Magdeburgensium [Flacii et sociorum]. Centuria XV.*), Cod. Guelf. 11.20 Aug. 2° (*Consultationes inter M. Flacium Illyricum et amicos de conscribenda accurata et erudita historia ecclesiae Christianae necnon Collectanea ad hoc propositum [i. e. Centurias, ut dicunt, Magdeburgenses] facta*), Cod. Guelf. 12.10 Aug. 2° (*Collectanea ex M. Durando de S. Portiano ad Centuriam XIV*), Cod. Guelf. 18.3 Aug. 2° (*Excerpta ex Joh. Rusbrochio [Ruysbroeck] ad Centuriam XIV historiae ecclesiasticae Magdeburgensem pertinentia*)¹⁰. Wigando rašyti tekstai iš dalies yra tik juodraščiai, konspektai ar užra-šai, nes paskutiniai trys Bažnyčios istorijos tomai Oporino spaustuvės nebedomino.

3. RANKRAŠTINĖS KULVIEČIO IR RAPOLIONIO BIOGRAMOS. Signa-tūra Cod. Guelf. 6.5 Aug. 2° pažymėtą konvoliutą su XVI centurijos juodraščiu su-daro 873 įvairaus dydžio daugiausia Wigando ranka prirašyti lapai¹¹. Fol. 63r–64r „Doctor Abrahamus“ pateiktas trumpas Abraomo Kulviečio gyvenimo aprašymas, fol. 69r–69v „Stanislaus Rapagellanus Sacrae Theologiae doctor“ – dar kompaktiš-kesnė Rapolionio biograma¹². Neaišku, kada tiksliai rašyti šiedu tekstai, tačiau ma-tyti, kad Wigandas rašė paskubomis, paliko faktinių klaidų. Wigandas veikiausiai rėmėsi Kulvietį gerai pažinojusio Johanno Hoppe’s knyga *Oratio funebris in obitum nobilis ac clarissimi uiri Doctoris Abrahami Culuensis Lithuani*, 1547 m. birželį Karaliau-čiuje išleista kartu su *Confessio fidei Abrahami Culuensis*¹³. Abiejų biografijų teksto perrašą pirmą kartą 1890 m. paskelbė Paulis Tschackertas savo Prūsijos hercogystės Reformacijos istorijos dokumentų rinkinio trečiame tome, su nuoroda į Wolfenbüt-

10 Heinemann 1965, 1966; Hartmann 2001, 67; Heitzmann 2007, 89. Galimas daiktas, kad su Wigando palikimu į Wolfenbüttelį pate-ko ir pirmas lietuviškas kodeksas, vadinamoji *Wolfenbüttelio postilė* (1573/1574), ku-riai 1648/1649 metais hercogas Augustas suteikė signatūrą Cod. Guelf. 11.2 Aug. 2° (Gelumbeckaitė 2008[2], XI).

11 Heinemann 1965, 206t., Nr. 2078. Taip pat žr. URL: <http://diglib.hab.de/?db=mss&list=ms&id=6-5-aug-2f> (žiūrėta 2017-10-25).

12 Wolfenbüttelio bibliotekos direktoriaus Otto von Heinemann 1890 m. sudarytame

pirmame *Augustei* katalogo tome jos užre-gistruotos kaip „f. 63–64. Vita D. Abraha-mi Culnensis Lituani“ ir „f. 69–69’. Vita Stanislai Rapagellani“ (fotografuotinis lei-dimas: Heinemann 1965, 206, Nr. 2078).

13 Kulvietis 2011. 2004 m. man pavyko kon-voliutą atrasti Durhamo universiteto bib-liotekos (*Durham University Library, Palace Green*) kataloge; plg. URL: <http://copac.jisc.ac.uk/id/18954801?style=html&title=Oratio%20funebris%20in%20obitum%20nobilis%20ac%20clarissimi%20uiri> (žiūrė-ta 2017-10-25).

telyje saugomą kodeksą¹⁴. Tschackertas komentavo rankraščio klaidas, tačiau nepastebėjo ir pats palikęs keletą netikslumų. Remdamasis Tschackerto ir Theodoro Wotschke's¹⁵ pateiktais dokumentais Kulviečio biografiją 1960 m. rekonstravo Vaclovas Biržiška¹⁶. Biržiška rėmėsi Tschackertu ir rengdamas Rapolionio biografiją¹⁷. Tschackerto perrašas perspausdintas 1986 m. Eugenijos Ulčinitės ir Juozo Tumelio sudarytoje bei iki dabar aktualumo nepraradusioje Rapolionio gyvenimą, veiklą ir literatūrinį palikimą analizuojančioje studijoje *Stanislovas Rapolionis*¹⁸. Tumelis komentuotame teksto vertime nurodo, kad antras XVI Magdeburgo centurijos egzempliorius iki Antrojo pasaulinio karo buvęs saugomas Karaliaučiaus miesto bibliotekoje¹⁹. Tačiau Tschackertas apie joki kitą egzempliorių neužsimena.

Wolfenbüttelyje saugomi Wigando manuskriptai iki šiol nėra paskelbti, jie vis dar laukia savo leidėjo. Reformacijos 500-osios metinės yra gera proga pirmą kartą publikuoti lietuvių Reformacijos pradininkų, formavusių intelektualinę XVI a. pirmos pusės Lietuvos ir Prūsijos atmosferą, gyvenimo aprašus.

Literatūra:

BIRŽIŠKA, VACLOVAS, 1990: *Aleksandrynas 1. XVI–XVII amžiai*, antras (fotografuotas) leidimas, Vilnius: Sietynas.

Controversia et Confessio Digital, herausgegeben von Irene Dingel; URL: <http://www.controversia-et-confessio.de/cc-digital.html>, <http://www.controversia-et-confessio.de/cc-digital/personen/register/eintraege/flacius-matthias.html>, <http://www.controversia-et-confessio.de/cc-digital/personen/register/eintraege/wigand-johannes.html> (žiūrėta 2017-10-25).

GELUMBECKAITĖ, JOLANTA, 2000: „*Bibliotheca Augusta*, jos istorija ir lietuviškos knygos“, *ALT* 2, 75–98.

GELUMBECKAITĖ, JOLANTA (Hrsg.), 2008: *Die litauische Wolfenbütteler Postille von 1573 1. Faksimile, kritische Edition und textkritischer Apparat, 2. Einleitung, Kommentar und Register, Wolfenbütteler Forschungen* 118.1–2, Wiesbaden: Harrassowitz Verlag im Kommission.

HARTMANN, MARTINA, 2001: *Humanismus und Kirchenkritik: Matthias Flacius Illyricus als Erforscher des Mittelalters*, Stuttgart: Jan Thorbecke Verlag.

HEINEMANN 1965 – *Die Augusteischen Handschriften 1. Codex Guelferbytanus A. Augusteus 2° bis 11.10 Augusteus 2°*, beschrieben von Otto von Heinemann, *Kataloge der Herzog-August-Bibliothek Wolfenbüttel. Die alte Reihe. Nachdruck der Ausgabe 1884–1913* 4. *Die Augusteischen Handschriften 1*, Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann, 1965; PURL: <http://diglib.hab.de/drucke/f4f-539-4/start.htm>.

HEINEMANN 1966 – *Die Augusteischen Handschriften 2. Codex Guelferbytanus 11.11 Augusteus 2° bis 32.6 Augusteus 2°*, beschrieben von Otto von Heinemann, *Kataloge der Herzog-August-Bibliothek Wolfenbüttel. Die alte Reihe. Nachdruck der Ausgabe 1884–1913* 5. *Die Augusteischen*

14 Tschackert 1890, 280t., Nr. 2422; 282t., Nr. 2425.

15 Wotschke 1905.

16 Biržiška 1990, 33–63.

17 Biržiška 1990, 2–21.

18 Rapolionis 1986, 245–247.

19 Rapolionis 1986, 247.

- Handschriften 2*, Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann, 1966; PURL: <http://diglib.hab.de/drucke/f4f-539-5/start.htm>.
- HEITZMANN, CHRISTIAN, 2007: „Matthias Flacius Illyricus in der Herzog August Bibliothek Wolfenbüttel“, *Die Magdeburger Centurien 1. Die Kirchengeschichtsschreibung des Flacius Illyricus*, herausgegeben im Auftrag der Landeshauptstadt Magdeburg zur 1200-Jahrfeier vom Stadtplanungsamt, Dößel: Verlag Janos Stekovics, 81–89.
- KULVIETIS 2011 – *Abraomas Kulvietis: pirmasis Lietuvos Reformacijos paminklas. The First Recorded Text of the Lithuanian Reformation*, parengė Dainora Pociūtė, *Monumenta Reformationis Lithuaniae A. Confessiones fidei 1. Abraham Culvensis*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2011.
- MILDE, WOLFGANG, 1971: „The Library at Wolfenbüttel, from 1550 to 1618“, *The Modern Language Review* 66(1), 100–112.
- RAPOLIONIS 1986 – *Stanislovas Rapolionis*, sudarė Eugenija Ulčinaitė, Juozas Tumelis, Vilnius: Mokslas, 1986.
- TSCHACKERT, PAUL (Hrsg.), 1890: *Urkundenbuch zur Reformationsgeschichte des Herzogthums Preußen 3. Urkunden, zweiter Theil, 1542 bis 1549, Publicationen aus den K. Preussischen Staatsarchiven* 45, Leipzig: Verlag von S. Hirzel.
- WOTSCHKE, LIZ. DR., 1905: „Abraham Culvensis. Urkunden zur Reformationsgeschichte Lithauens“, *Altpreussische Monatsschrift* 42.3/4, 153–252.

JOLANTA GELUMBEKAITĖ
 Institut für Empirische Sprachwissenschaft
 Goethe-Universität Frankfurt am Main
 Senckenberganlage 31
 D-60325 Frankfurt am Main, Deutschland
 el. p.: gelumbeckait@em.uni-frankfurt.de

Gauta 2017 m. spalio 28 d.

JOHANN WIGAND, „DOCTOR ABRAHAMUS“, „STANISLAUS RAPAGELANUS“, *Centuria XVI historiae ecclesiasticae per centuriatores Magdeburgenses collecta*; HAB: Cod. Guelf. 6.5 Aug. 2°, 63r–64r, 69r–69v.

RANKRAŠČIO PUBLIKAVIMO PRINCIPAI. Čia pateikiama Hercogo Augusto bibliotekos parengta skaitmeninė rankraščių Kulviečio ir Rapolionio biogramų kopija (*Centuria XVI historiae ecclesiasticae per centuriatores Magdeburgenses collecta*, sign.: Cod. Guelf. 6.5 Aug. 2°, popierius, 30 × 19,5 cm), kritinis teksto leidimas ir vertimas į lietuvių kalbą²⁰. Faksimilė skelbiama bibliotekai maloniai sutikus.

Pagrindiniu leidžiamu tekstu pasirinktas galutinis užrašytas tekstas, t. y. galutinis jo variantas su rankraščio teksto autoriaus (Johanno Wigando) ištaisytomis klaidomis ir teksto keitimais. Pirminiai ištaisytų formų variantai (t. y., iš kokios formos ar formų taisyta) dokumentuojami tekstologiniame aparate. Rankraščio tekstas pateikiamas pagal dokumentinio paraidinio perrašo principus. Perraše išlaikyta originalo makrostruktūra: antraštės, pastraipos ir eilučių bei lapų ribos. Išlaikyta didžiųjų ir mažųjų raidžių rašyba bei teksto skyryba. Neatspindima rankraštinio teksto makrografika, t. y. atstumas tarp eilučių, tarp žodžių eilutėje ir tarp ženklų žodyje, taip pat iš dalies mikrografika, t. y. įvairios tos pačios raidės formos ir skirtinga diakritinių ženklų pozicija (tiesiai virš raidės, nutolę nuo raidės). Šie rankraščio elementai matyti faksimilėje.

Lapų numeriai nurodomi laužtiniuose skliaustuose pagal modernią (XIX a.) viso rankraščių konvoliuto foliaciją, pvz., „[fol. 63r]“. Greta laužtiniuose skliaustuose pateikiama senesnė rankraščio paginacija, pvz., „[p. 13]“. Skirtingais ženklais žymimos eilučių „|“ ir lapo pusių „||“ ribos. Kas penkta eilutė (pradedant nuo penktos) numeruojama arabiškais skaitmenimis laužtiniuose skliaustuose pusjuodžiu šriftu. Žodžių kėlimo ženklas atspindimas lygybės ženklu „=“. Originale nepadėtas skyrybos ženklas pateikiamas laužtiniuose skliaustuose, pvz., fol. 63r₂₁ „Lit[=]|uania“. Visais kitais atvejais originali teksto skyryba išlaikoma. Korektūrų vietos ir komentuojamos formos pagrindiniame leidžiamame tekste pažymėtos pakeltais arabiškais skaitmenimis „^{1-...}“ ir aiškinamos kritiniame aparate išnašose. Jeigu korektūra apima daugiau negu vieną žodžio formą, jos apimtis pagrindiniame tekste žymima kampiniais skliaustais iš abiejų korektūros pusių „[...]“. Įvairūs vieno ir to paties lotyniško žodžio rašybos variantai atspindimi tokie, kokie yra originale, ir atskirai nekomentuojami, pvz., „Hebraicæ“ (fol. 69r₂₁) ir „Hæbraicę“ (fol. 63r₆). Akivaizdžios (!) gramatiškai klaidingos žodžių formos pagrindiniame leidžiamame tekste pateiktos ištaisytos, o pirminės formos *per lemmata* dokumentuojamos aparate, pvz., pagrindiniame tekste „Culuensis“ (fol. 64r₅), aparate „Culnensis] *erratum in ms.*“.

Publikuojant lotynišką XVI a. tekstą, atspindintį būdingą humanistinio kursyvo grafiką, taikytini tam tikri teksto dokumentinio perteikimo kompromisai. Ilgoji <f> perraše neišlaikoma ir transkribuojama kaip <s>, nes neturi jokios distribucinės funkcijos ir yra raidės <s> alografas, plg.: „infidias“ (fol. 63r₂₃) / „insidijs“ (fol. 63v₄); „fane“

20 Už diskusijas ir pagalbą teksto perrašo ir vertimo klausimais dėkoju ištikimiems bičiuliams dr. Onai Daukšienei, dr. Mintautui Čiurinskui (Vilnius), dr. Christianui Heitzmannui (Wolfenbüttelis) ir dr. Tho-

mui Stäckeriui (Wolfenbüttelis, Darmstadtas), taip pat Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto docentui dr. Liudui Jovaišai bei Klasikinės filologijos studijų III ir IV kurso studentėms bei studentams.

(fol. 63v₂₇) / „sane“ (fol. 63v₁₃); „fcola“ (fol. 69r₁₀) / „scola“ (fol. 63v₁₇, 69v₄); be to, dėl greito rašymo dukto dviem atvejais skirtumas tarp ilgosios <f> ir apvaliosios <s> neaiškus: „est“ (fol. 64r_{1,3}). Lygiai taip perraše mažoji raidė <i> visais atvejais perteikiama su tašku, nors rankraštyje ji žymiai dažniau parašyta be taško (pvz., „nobilis familia in Lithuania“ fol. 63r₂). Raidė <u> rankraštyje rašoma ketveriopai: dažniausiai mums įprastos formos (pvz., „Lutheru[m]“ fol. 63r₉), dešimtyje žodžių su diakritiniu lankeliu (pvz., „aūdiūit“ fol. 63r₉, „huiūs“ fol. 69v₅), keturis kartus su dviem taškais („magnūs“ fol. 69r₇, „üt“ fol. 69r₈, „Lüthero“ fol. 69r₁₂, „Seqüebantur“ fol. 69r₂₂) ir du kartus su vienu tašku („linguas“ fol. 69r₁₁, „eiūs“ fol. 69r₂₀). Perraše šie alografai visais atvejais perteikiami raide <u>.

Rankraštyje vartojamos trijų tipų santrumpos: suspensijos (parašyta tik pirmoji žodžio raidė ar žodžio pradžia ir tašku ar dvitaškiu pažymėta, kad žodis sutrumpintas), omisijos (diakritiniai brūkšneliai virš raidės bei vadinamoji „e caudata“ <e>=<ae>) ir stenografiniai vadinamieji Tirono ženklai (pvz., „&“ ‘et’ ir „&c.“ ‘et cetera’). Suspensijos išskleidžiamos laužtiniuose skliaustuose, pvz.: „nobilis et eruditi uiri D[omini] | D[ocoris] Abrahami“ (fol. 64r₄₋₅), „H[oc] M[onumentum]“ (fol. 64r₁₂). Laužtiniuose skliaustuose taip pat išskleidžiamos formos su horizontaliu omisijos brūkšneliu (pvz., „gra[tia]“ fol. 63r₁₇; „Relligione[m] puriore[m]“ fol. 63v₁₂) ir enklitinė dalelytė -que, rankraštyje užrašyta kaip raidė <q> su pailginta bei į dešinę užriesta nuleistine. Perraše neišskleidžiami Tirono ženklai ir „e caudata“ <e>.

Kritinis komentuojamasis aparatas atspindi rankraščio teksto genezę. Aparate vartojami šie sutartiniai ženklai: „...|“ – rankraščio žodis ar žodžiai *per lemmata* atskiriami nuo leidybinių pastabų; „←...“ – ‘taisyta iš’; tais atvejais, kada rankraštyje klaidingai parašyta forma ištaisyta, o teisingas variantas užrašytas ant klaidingos formos, pirminė forma dokumentuojama aparate ir prieš ją žymima rodyklė į kairę; „...→“ – ‘taisyta į’; tais atvejais, kada rankraštyje žodis ar žodžių grupė nubraukta, o teisingas variantas parašytas toliau; „[[...]]“ – paties autoriaus išbrauktas žodis ar žodžiai.

[fol. 63r] [p. 13]

Doctor Abrahamus |

Abrahamus ex nobili familia in Lithuania | oriundos præstantis ingenij, is primis statim | annis ad peregrinationes assuefactus est | [5] præsertim ut linguas addisceret, nam et | Hæbraicę et Græcę linguę diligenter dedit | opera[m] ut eas non minus qua[m] materna[m] | calleret: recepit aute[m] se studioru[m] gratia | Vitebergam ubi Lutheru[m] audiuit dili= | [10] gentissime, profectusq[ue] hinc inde ad ua= | rias Academias in quibus cu[m] grauis[=] | simis uiris de arduis in religione negotiis | contulit: multocies aute[m] in patriam | redijt non alio nomine qua[m] ut consan[=] | [15] guineos aliosq[ue] secu[m] conterraneos ex | Cym[m]merijs²¹ tenebris papisticis ereptos diuina | adiuuante gra[tia] in repullulascente[m] Euan[=] | gelij lucem irradiandos sisteret, quos | partim, cum opulentus ex hæreditate | [20] esset, suis sumptibus adiuuit, qua | de causa multoru[m] episcoporu[m] in Lit[=] | uania odia in se concitauit, qui uariis²² | modis ipsi insidias struerent: ||

21 Cym[m]meriis] *supra scriptum* | densiss[imis] |

22 uaris] *erratum in ms.*

Dorfor Abrahamus

63 17

Abrahamus ex nobili familia in Lithuania
secundus praestans ingenij, is primis statim
annis ad peregrinationes usus factus et
praesertim ut linguas abdisceret, nam et
Hebraicæ et Graecæ lingua diligentur debet
opera ut eas non minus quàm matrem
calleret: recepit autem se subiora gratia
Vindoburgam ubi Lutserum audiuit dili-
gentissimè, profectusq; hinc inde ad va-
rias Academias in quibus cum grauis
suis uery de arduis in religione negotiis
contulit: multoties autem in patriam
redijt non alio nomine quàm ut consan-
guineos aliosq; secum contraxeratos ex
Gymnasio ^{decessit:} tenebris papisticis exoptos diuina
adjuuante gra in repullulascentem suam
gela lucem irradiandos sisteret, quos
partim, cum opulentibus ex hereditate
esset, suis sumptibus adiuit, qua-
do causa multorum episcoporum in Lit-
uaniam odia in se concitauit, qui minus
modis ipsi infidias smuerunt:

Quare magis stertibus sine inde lingua
 errabundis non christiano salum malam
 patriam coactus est, quodis neque totus
 insidus petitis: In transitu autem per
 Borussia acceptissimus fuit sapientis atq
 pio Principi Alberto, cum quo de
 magis atq arduis religionis negotiis
 consultus. Anno 35. 36. 38 & me
 parua existimatur protulisse occasionem
 ut Ill. P. Academia instauraret,
 neq enim focus in palma sua
 Religionis purioris propagandi exi-
 stinabat. Homo sane prolebi con-
 stans, grauis exaltis ingenij in quo
 singularis candor atq integritas luxu.

Rogatus a duce Borussia
 Praef. Academiae nominatus non accepit
 Committentem ob causa potius et fidei
 expressa patriae pariter et longuocor
 publice Aca. lomeni. Anno

15 + 7. Cuius ultra
 in patria negotiorum causa excusatio
 clam e medio sublati, sed
 uenno illi aduersarij nostrum
 acceptasse dicebantur. Mortuus
 non minus notus, quam doctus, completi impa in buendos notus
 circa a Hebraica fundamenta dicebat, talis

ut in seculo
 publice profiteretur
 id quod praesentia
 ra animi prophetae
 atq abierat ut deo
 ocalatis. ad ingenium
 uita, quod cuiq
 deesse emendata uel
 let, superbi arroganter
 a miserabili hostis
 haud poterit esse malus
 qui eiusmodi zelo pu-
 cultas sententia disciplina a iuris & erudendos

64 15
est itaq anno Domini 1542

Qui in curia beati viri memoriam
Reverenti Epitaphium collocatum est

~~D. Christophoris tonas et M. J. H.~~

Epitaphium nobilis et eruditi viri D.

D. Abrahami Cuiusensis Lituanici

Prematura subit Cuiusensis fata Abrahamus

Qui coluit pura religionem Deum

Hic in gymnasio Doctorum munus fungens

Strenuus et ingenio clarus et arte fuit

Ossa tregit tristis genui qua Littava villes

At mens cum Christo non mortura manet.

H. M.

D. CHR. IO. ET M. IOAN. HOP AMICO
candidat posuerunt

Anno Domini XLVII

in Ecclia cuius dno

[fol. 63v] Quare magnis itineribus hinc inde tanqua[m] | errabundus more christiano
solum mutare | patrium coactus est, quoties redijt toties | insidijs petitus: In transitu
autem per |[5] Borussia[m] acceptissimus fuit Sapientij²³ atq[ue] | pio Principi Alberto,
cum quo de | magnis atq[ue] arduis religionis negotijs | contulit. Anno 35. 36. 38
nec²⁴ | parua[m] existimatur præbuisse occasione[m] |[10] ut Ill[ustrissimus] P[rinceps]
Academia[m] instauraret, | neq[ue] enim secus²⁵ in patria sua | Relligione[m] purio-
re[m] propagari exi=|stimabat²⁶. Homo sane pietate con[=]|stans, grauis excitatj²⁷ inge-
nij in quo |[15] singularis candor atq[ue] integritas luxit. | Rogatus a duce Borussie |
[ut in scola | publice profiteretur | id quod præstitit |[20] ea animi pro[m]ptitudine |
atq[ue] alacritate ut | oculatiss[imus] ad ingenioru[m] | uitia, quid cuiq[ue] | deesset
emendatu[m] uel[=] |[25] let, superbie arrogantię | et impietati²⁸ hostis | aduersissimus;
ac sane | haud potest esse malus | qui eiusmodi Zelo per=|[30] culsus seueritate discip-
linę | á uitii erudiendos²⁹ | non minus³⁰, quam doctrina locuplete³¹ imbuendos³²
uoluit | Græca et Hebraica fundamenta docebat, totus in eo^{33 34} | ut cultores |[35] Deo
intra³⁵ patrię parietes relinqueret | Cum uero | in patria[m] negotioru[m] causa excur-
reret | ueneno clam é medio sublatus dicitur³⁶ | Mortuus ||

[fol. 64r] [p. 15] est itaq[ue] anno Domini 1542³⁷ | In³⁸ cuius beati uiri memoriam |
Regiomonti Epitaphiu[m] collocatum³⁹ est⁴⁰ |

Epitaphiu[m] nobilis et eruditi uiri D[omini] |

[5] D[octoris] Abrahami Culuensis⁴¹ Lituani &c. |

Præmatura tulit Culuensis fata Abrahamus |

Qui coluit pura religione Deum |

Hic in gymnasio Doctorum munere functus |

Stem[m]ate et ingenio clarus et arte fuit |

[10] Ossa tegit tristis genuit quæ Littaua tellus |

At mens cum Christo no[n] moritura manet. |

H[oc] M[onumentum] |

D[octo]r CHR[istophorus] IO[nas] ET M[agister] IOAN[nes] HOP[pius] AMICO |

Candido⁴² posuerunt |

Anno Domini XLVII ||

23 ←Sapientis

24 ?→

25 ←in

26 ←exi=|stimabas

27 ←excitatis

28 ←impiend

29 d→

30 [[uoluit]]

31 ←locupleti

32 impi→

33 lineae 17–33 in sinistra margine scriptae

34 ut in Ecclesia cultores Deo] in folio 64r infra
scriptum

35 ex→

36 lineae 16–38 [Rogatus ... dicitur] scriptae

pro texto deleto | Prof[essoris] Academiae
nomine non æris sed | conterraneoru[m]
ob causa[m] potius in scolis | publice
[←publicę] Regiomonti docuit anno | 1541.
[←1542] et 1542. [←1543.] Cum uero |[20]
in patria[m] negotioru[m] causa excurre-
ret | ueneno illi aduersarij [←aduersarios]
mortem | accelerasse dicebantur. |

37 1542] *erratum pro* |1545|

38 Cui→

39 ←collocaru[n]t

40 [[D[octo]r] Christophorus Ionas et M[agister]
I[ohannes] H[oppius]]

41 Culnensis] *erratum in ms.*

42 ←candidop

[fol. 63r] [p. 13]

Daktaras Abraomas

Abraomas, kilęs iš kilmingos šeimos Lietuvoje, išskirtinio proto; nuo jaunystės buvo įpratęs keliauti, ypač kad išmoktų kalbų; labai uoliai mokėsi hebrajų bei graikų kalbų, siekdamas suprasti jas ne blogiau už gimtąją; studijuoti nuvyko į Wittenbergą, kur atidžiai klausėsi Lutherio paskaitų; keliavo po įvairius universitetus, ten su rimčiausiais vyrais aptarinėjo keblius tikėjimo reikalus; ne kartą grįžo į tėvynę, ne šiaip sau, o kad su Dievo malonės pagalba padėtų iš aklinos popiežiškos tamsybės ištrūkusiems giminaičiams ir kitiems tėvynainiams priimti atgimstančią Evangelijos šviesą; kadangi turėjo gausų palikimą, iš dalies juos rėmė pinigais; tuo Lietuvoje užsitraukė daugelio vyskupų neapykantą, kurie įvairiais būdais jam spendė pinkles; [fol. 63v] dėl to jis buvo priverstas palikti gimtąjį kraštą ir, kaip krikščioniui įprasta, leistis į tolimas keliones; vos tik grįžęs vėl atsidadavo pinklėse; kirsdamas Prūsiją buvo nuoširdžiai priimtas išmintingojo ir pamaldžiojo valdovo Albrechto, su kuriuo aptarinėjo svarbius ir keblius tikėjimo reikalus; manoma, kad 1535, 1536, 1538 metais nemažai prisidėjo prie to, kad šviesiausiasis valdovas įsteigtų akademiją; pagrįstai manė, kad grynasis tikėjimas turi plisti ir jo tėvynėje; labai tvirtų įsitikinimų, stipraus charakterio, aštraus proto žmogus, pasižymėjęs ypatingu dorumu ir sąžiningumu; Prūsijos valdovo prašymu tapo mokyklos profesoriumi; savo pareigą atliko su energingu ryžtu bei užsi- degimu ir siekė ištaisyti kiekvieno trūkumus atsižvelgdamas į gabumų stygių; aršus pasipūtimo, akiplėšiškumo ir nedorumo priešininkas; ir išties, juk negali būti blogas tas, kuris taip uoliai stengėsi griežta drausme ir padėti atsikratyti ydų, ir įkvėpti tik- rajam mokymui; mokė hebrajų bei graikų kalbų pagrindų, siekdamas Dievo garbin- tojus išlaikyti tarp tėvynės sienų. Sakoma, kad kai trumpam su reikalais nuvyko į tėvynę, buvo paslapčia nunuodytas⁴³; mirė [fol. 64r] 1542⁴⁴ Viešpaties metais; šio šlo- vingojo vyro atminimui Karaliaučiuje buvo skirta⁴⁵ atminimo lenta:

Kilmingo ir mokyto vyro pono

daktaro Abraomo Kulviečio Lietuvio ir t. t.

Guli pirmlaikės mirties Abraomas Kulvietis palaužtas.

Garbino Dievą jisai tyru pamaldumu.

Daktaro pareigas čia mokykloje ėjo stropiausiai.

Savo kilme ir protu buvo garsus ir menais.

Žemė lietuvių, kuri jį pagimdė, ir kaulus užklojo.

Siela nemirs, amžinai liks ji su Kristum gyvent.⁴⁶

Šį paminklą

Daktaras Christophoras Jonas ir magistras Johannes Hoppijus pastatė tikram draugui
1547 Viešpaties metais

43 Prūsijos valdovo prašymu ... nunuodytas] *tekstas vietoj išbraukto*: Kaip Akademijos profesorius 1541 ir 1542 m. skaitė viešas paskaitas Karaliaučiuje, ne dėl pinigų, bet veikiau dėl savo tėvynainių. [Sakoma, kad kai trumpam su reikalais nuvyko į tėvynę,] priešininkai nuodais paspartino jo mirtį.

44 *Klaida vietoj*: 1545.

45 buvo skirta] *taisyta iš*: daktaras Christophoras Jonas ir magistras Johannes Hoppijus skyrė.

46 Epitafijos tekstą vertė Eugenija Ulčinaitė; vertimas cituojamas iš: Kulvietis 2011, 188.

Stanislaus Rapapolianus 69 25
Sacrae Theologiae Doctor

Ex Abrahami Culmensis & commendationi clarus
esse caperat consanguineus, mi fallor, Stanislaus
qui ^{graali} ~~trazo~~ quate et gibboso corpasculo attenuatus
minoris imho fiebat, at professione doctrina et
vita sanctissima adeo postea magnus crescit
atq; intrepidus effulgebat, ut tam exiguo domicilio
inhabitare eam mentis fulgori non paucus admi-
rationi fuerit: Hic itaq; cum in scola Vitebergensi
si linguas ad unguem quasi cogitas haberet
et gradu doctoratus a Lüssero insignitus
fueret, in Bonisiam uocationi obediens
se confert. ubi dicit in matrimonium foeta
iudici Principis ill. D. Basilij Axiij.
In scholis uero explicuit psalterium ea
dexteritate, ~~et~~ ~~noct~~ celo et
ut non tantum eius magna cum frequentia
ipsum audirent, sed ipse Princeps rariss:
eius lecturas neglexerat. Dedicabat autem
auditoris ad foras Arminicae linguae
Sequebantur ipsum Poloni & Lituanici

magna cum frequentia conuolabant ex uicinis
non tantum sed & longinquioribus locis ad
hanc Academiam, et plurimi ita profertur
ut huc scola uideretur futura summam
Ecclesiarum huius ora septentriona-
lis. Verum ingratitude hanc erga Deum
in his diebus obstaculo fuit quo
minimè incrementum scola et Ecclesia
acciderent. Itaque ipse itaque cum uix
per biennium Regimontii docuisset
fate confectus, magna cum academi-
catura et Rei literarum dependo
ex his miseris emigravit. homo
pius sobrius, suavis submissus et ad
omnia priuatis officia promptissimus
ut omnes facili literales, Conuenit
& nobilis in sui amore abruptus
ita ut aegri ipsius memoriam
deponerent. Ex huius autem est
anno 1548 die

[fol. 69r] [p. 25]

Stanislaus Rapagellanus |
Sacrae Theologiae doctor |

Ex Abrahami Culuensis com[m]endatione clarus | esse caeperat consanguineus, ni fallor, Stanislaus |[5] qui gracili⁴⁷ quide[m] et gibboso corpusculo attenuatus | minoris initio fiebat, at professione doctrina et | uitae sanctimonia adeo postea magnus erectusq[ue] | a[n]i[m]o intrepidus effulgebat, ut tam exiguu[m] domiciliu[m] | inhabitare eu[m]⁴⁸ mentis fulgore[m] non paucis admi[=] |[10]rationi fuerit: Hic itaq[ue] cum in scola Vitebergen[=] | si linguas⁴⁹ ad ungue[m] quasi cognitatas haberet | et gradu doctoratus a Luthero insignitus | fuisset, in Borussiam uocationi obediens | se confert. ubi ducit in matrimoniu[m] filia[m] |[15] medici Principis ill[ustrissimi] D[octoris] Basilij Axtij. | In scolis uero explicuit psalteriu[m] ea | dexteritate, Zelo⁵⁰ et⁵¹ | ut non tantu[m] Ciues magna cu[m] frequentia | ipsum audirent, sed ipse Princeps rariss[ime] |[20] eius lectiones negligeret. deducebat aute[m] | auditores ad fontes Hebraicae⁵² linguae | Sequebantur ipsum Poloni & Lituani ||

[fol. 69v] magna enim frequentia conuolabant ex uicinia | non tantu[m] sed e longinquioribus locis ad | hanc Academiam, et plurimi ita profecere | ut haec scola uideretur futuru[m] seminariu[m] |[5] Ecclesiae tocius huius orae septentriona[=] |llis. Verum ingratitude erga⁵³ Deu[m] | in his ditionibus obstaculo fuit quo | minus incrementu[m] scolae et Ecclesiae | accederet. Ipse⁵⁴ itaq[ue] cum uix |[10] per bienniu[m] Regiomonti docuisset | tabe confectus, magna cum academię | iactura et Rei literarię dispendio | ex his miserijs emigravit. homo | pius sobrius, suavis submissus et ad |[15] omnia pietatis officia promptissimus | ut omnes facile literatos, [?]⁵⁵ | & nobiles in sui amore[m] abriperet | ita ut aegre ipsius memoriam | deponerent extinctus autem est | anno 1548 die⁵⁶ ||

*Vertimas*⁵⁷

[fol. 69r] [p. 25]

Stanislovas Rapolionis,
šventos{ios} teologijos daktaras

Abraomo Kulviečio remiamas, ėmė garsėti, jeigu neklystu, jo giminaitis Stanislovas, kuris, būdamas smulkaus sudėjimo ir kuprotas, iš pradžių niekuo nepasižymėjo, tačiau pareigingumu, mokytumui ir šventu gyvenimu vėliau taip iškilo, tapo garsus ir taip

47 gracili] *scriptum supra* [[tenero]]

48 ←ea

49 ←i

50 ut no et→

51 *lacuna in ms.*

52 ←Hebrae

53 hera→

54 Itaq[ue]→

55 *verbum illegibile in ms.*

56 *lacuna in ms.*

57 Rapolionio biogramos tekstą pagal Tschackerto publikaciją vertė Juozas Tumelis (Rapolionis 1986, 246–247). Mano pastabos, vertimo papildymai ir/ar taisymai pateikiami riestiniuose skliaustuose. Skirtingai nei Tumelio vertime, laikomasi originalios vardu rašybos ir tam tikrų terminų rašymo didžiąja raide (atskirai to nežymint riestiniuose skliaustuose).

suspindo drąsia savo dvasia, jog daugelis stebėjosi, kaip tokiame menkame būste gyvena šitokia proto šviesa. Taigi, kai jis Wittenbergo mokykloje [universitete] ligi smulkmenų išmoko kalbų ir Lutheris jam suteikė daktaro laipsnį, pakludamas pašaukimui, jis grįžo į Prūsiją. Ten vedė šviesiausiojo kunigaikščio gydytojo Basilijaus Axto⁵⁸ dukterį. Akademijoje jis komentavo psalmes taip sumaniai, su tokiu įsijautimu ir [lakūna rankraštyje]⁵⁹, kad jo klausydavosi ne tiktai gausiai susirinkę miestiečiai, bet ir patsai kunigaikštis retai kada praleisdavo jo paskaitas. Klausytojus jis vedavo prie pačių hebrajų kalbos ištakų. Juo sekė lenkai ir lietuviai. [fol. 69v] Jie gausiai susirinkdavo į šią akademiją ne tik iš apylinkių, bet ir iš tolimų vietų, ir daugelis tiek pažengė moksle, jog toji mokykla atrodė tapsianti {visos}⁶⁰ {šio šiaurės krašto}⁶¹ Bažnyčios daigynu. Deja, nedėkingumas Dievui {tose valstybėse}⁶² buvo kliūtis, neleidusi augti nei mokyklai, nei Bažnyčiai. O jis, mokęs Karaliaučiuje vos {dvejus}⁶³ metus, ligos pakirstas, dideliu akademijos nuostoliu ir literatūros skriaudai, iškeliauo iš šios ašarų pakalnės. Jis buvo pamaldus žmogus, santūrus, malonus, nuolankus ir dievobaimingai atsidavęs visoms pareigoms bei traukiantis prie savęs visus mokytus {rankraštyje neįskaitomas žodis}⁶⁴ ir kilnius žmones; todėl vargu ar bus užmirštas. Deja, užgeso 1548⁶⁵ [lakūna rankraštyje]

58 „S. Rapolionis 1544 m. lapkričio mėnesį vedė kunigaikščio Albrechto Brandenburgiečio asmeninio gydytojo (nuo 1531 m.) ir patikėtinio Aksto (Axt; 1486–1558) dukterį Kotryną, kuri mirė po 1572 m.“ (Rapolionis 1986, 247, išn. 4).

59 Nebaigtą rašyti eilutę Tschackertas perraše pažymėjo daugtaškiu ir komentavo kaip lakūną („Lücke in der Handschrift“, Tschackert 1890, 283, Anm. 1), plg. „praleista rankraštyje“ (Rapolionis 1986, 247, išn. 1).

60 Sunkiai įskaitomo žodžio „tocius“ Tschackertas perraše nepateikė, o jo vietą, kaip prieš tai lakūną, pažymėjo daugtaškiu. Identiškas žymėjimas lėmė, kad Tumelis vertime šią vietą komentavo kaip „praleista rankraštyje“.

61 Plg. Tumelio vertimo variantą: „jog toji mokykla šiame šiaurės pakraštyje atrodė tapsianti bažnyčios daigynu“ (Rapolionis 1986, 247).

62 Tumelio vertimo „šiam krašte“ (Rapolionis 1986, 247) sudaro įspūdį, kad kliūčių klestėti ir plisti Bažnyčiai ir universitetui būta būtent Prūsijoje. Tačiau Wigandas čia kalba apie Lietuvos ir Lenkijos valstybes ar jų valdžias, kurios neleido plisti Liuteronų bažnyčiai.

63 Rankraščio žodį *biennium* 'dvejus metus' Tschackertas perskaitė kaip „triennium“ ir komentaruose nurodė, kad Rapolionis dėstytojavo Karaliaučiuje tik 1544–1545 m. žiemos semestrą (Tschackert 1890, 283). Tumelis klaidą komentuoja taip: „S. Rapolionis Karaliaučiaus universitete dėstė ne trejus metus, o tik nuo 1544 m. rugpjūčio iki 1545 m. gegužės pradžios“ (Rapolionis 1986, 247, išn. 5).

64 Jį Tschackertas taip pat pažymėjo daugtaškiu, žr. aukščiau išn. 59.

65 Klaida vietoj: 1545.